

Možná by stálo za to pročíst si v krátkosti tuto kapitolu znovu v souvislosti s 20. kapitolou, Podobá se morálka brýlím?, v níž rozebírám jiný druh realismu: *morální realismus*.

Stejně jako jsou matematictí realisté přesvědčeni, že naše matematické úsudky jsou činěny pravdivými matematickými skutečnostmi, které existují „tam venku“ nezávisle na nás, morální realisté věří, že naše morální úsudky jsou činěny pravdivými morálními skutečnostmi, které existují „tam venku“ nezávisle na nás.

Zjistíte, že názory a argumenty nastíněné ve 20. kapitole odrážejí názory a argumenty této kapitoly.

DALŠÍ ČETBA:

Jedním z nejznámějších představitelů konvencionalismu je A. J. Ayer (1910–1989). Viz:

A. J. Ayer, *Language, Truth and Logic* (Pelican Books, Harmondsworth 1971), 4. kapitola.

Po přečtení této knihy a 20. kapitoly byste si mohli zkusit přečíst:

Hilary Putnam, *The Many Faces of Realism* (Open Court, La Salle, IL 1991), kde najdete čtyři srozumitelné přednášky o realismu.

Kraus s Bridie předpokládají, že jsou dva různé druhy pravdy: pravda podle skutečnosti a pravda podle konvence. Tento předpoklad skvěle zpochybňuje W. O. Quine ve svém nesmírně vlivném pojednání „Two Dogmas of Empiricism“, které bylo otištěno také ve:

Willard V. O. Quine, *From a Logical Point of View*, druhé vydání (Harvard University Press, Harvard 1961).

STUPEŇ NÁROČNOSTI FILOZOFICKÉ GYMNASTIKY

ROZCVIČKA STŘEDNÍ ZÁTĚŽ NÁROČNĚJŠÍ CVIČENÍ

Po věděni prahneme všichni. Chceme vědět, kdy odjíždí autobus, co bude na svačinu a jak si bude příští rok stát ekonomika. Těch, kteří mají vědomosti, si vážíme a chodíme se s nimi radit. A přece, přestože přisuzujeme věděni tak obrovský význam, dostáváme se do nesnází, jakmile si položíme otázku, co to ve skutečnosti je. „Co je to věděni?“ je typem otázky, o níž se domníváme, že na ni dokážeme odpovědět snadno – dokud se o to nepokusíme. Tato kapitola se zabývá dvěma konkurenčními odpověďmi na tuto otázku.

Platónova odpověď

Začneme Platónovou (cca 427–347 před Kristem) odpovědí.

Pegeen a Pat jsou studentky filozofie, které se spolu vypravily na koňské dostihy. Pat neví o dostizích vůbec nic, ale rozhodne se, že si přesto vsadí. Vybere si tak, že prostě náhodou píchne špendlíkem do seznamu závodících koní. Pat si myslí, že kůň se jménem, do kterého zapíchla špendlík, vyhraje. Pat má štěstí a její kůň skutečně naprostou náhodou vyhraje.

Pat: Aha! Vidíš. Já věděla, že Černá kráska vyhraje.

Pegeen: Nevěděla.

Pat: Ale říkala jsem přece, že vyhraje Černá kráska, ne? A vyhrála. Takže jsem to věděla.

Věděla to Pat? Samozřejmě, že ne. Pat jednoduše hádala a měla štěstí. A pokud něco se štěstím uhodnete, neznamená to, že jste to věděli. Pokud ale uhodnutí není věděni, co jiného je zapotřebí, abychom mohli říct, že něco víme?

Pegeen: Ty jsi nevěděla, že Černá kráska vyhraje. Dobře, připouštím, že tvoje přesvědčení bylo správné, ale to nestačí. Koneckonců, nevíš přece o dostizích vůbec nic, nebo ano? To, že se tvoje přesvědčení ukázalo být správné, byla jenom náhoda.

Pat: Co jiného je tedy zapotřebí k tomu, abych mohla o něčem říct, že to vím?

Pegeen: Oprávněnost. Abyš něco věděla, musíš o tom být přesvědčená, ale to nestačí. Musíš mít pro toto své přesvědčení také opravdu dobrý důvod.

Podle Pegeeniny definice je tedy vědění podmíněno třemi věcmi. Aby Pat mohla říct, že věděla, že Černá kráska vyhraje:

1. Pat musí *být přesvědčena*, že Černá kráska vyhraje.
2. Patino přesvědčení musí být *správné*.
3. Patino přesvědčení musí být *oprávněné*.

Jinými slovy, vědění je *oprávněné správné přesvědčení*. Tato definice vědění má dlouhý rodokmen, který se datuje až k Platónovi.

Proč Pat nevěděla, že Černá kráska vyhraje? První dvě podmínky byly splněny, ale nikoli třetí. Patino přesvědčení, že Černá kráska vyhraje, nebylo *oprávněné*. Proto to Pat podle Pegeen nevěděla.

Jak moc oprávněné?

Podívejme se trochu blíže na tyto tři Pegeeniny podmínky. Co znamená „oprávněné“?

Ve skutečnosti jsou různé stupně oprávněnosti. Můžete být o něčem přesvědčeni více či méně. Například pokud potkám Jakea, dříve chudého studenta, nyní ve velmi drahém obleku, pak mám jistý důvod být přesvědčen, že se dostal ke spoustě peněz (přestože se nejedná o nijak zvlášť pádný důvod: ten oblek mohl pouze od někoho dostat). Pokud ho uvidím, jak jede v novém autě, pak je už mé přesvědčení oprávněné více, a pokud mi řekne, že si zrovna koupil vrtulník a desetipokojový dům v Mayfair, pak je oprávněné ještě více.

Jaký stupeň oprávněnosti je tedy k vědění zapotřebí? Jak pádný důkaz potřebují, abych mohl říct, že *vím*, že Jake přišel ke spoustě peněz? Podle Pegeen musím mít ke svému přesvědčení *opravdu dobrý důvod*.

„Opravdu dobrý důvod“ je ale nesporně velice široký pojem. Kolik oprávněnosti přesně člověk potřebuje, aby měl „opravdu dobrý důvod“? Zatím nechme tento problém stranou.

Je samozřejmě možné být oprávněně o něčem přesvědčený, a přitom se mýlit. Například pokud mě Jake svezve ve vrtulníku, ukáže mi vilu v Mayfair a řekne, že vyhrál v loterii, pak mám jistě opravdu dobrý důvod se domnívat, že opravdu přišel ke spoustě peněz, přitom se však stále mohu mýlit. Třeba Jake lže. Třeba se o tohle všechno jen stará své bohaté sestře. Je to sice nepravděpodobné, ale možné.

Problém regrese

Definice vědění, kterou nabízí Pegeen a Platón, se zdá být slučitelná se „zdravým rozumem“. Abyste něco věděli, rozhodně musíte mít důvod – přinejmenším velmi dostatečný důvod – k předpokladu, že vaše přesvědčení je správné. Jak však nyní podotýká Pat, tato definice vědění s sebou okamžitě přináší jeden palčivý problém: zdá se, že zcela vylučuje možnost, že bychom mohli mít vůbec nějaké vědění.

Pat: Ale přece ne *každé* vědění musí být oprávněné.

Pegeen: Jak to?

Pat: No, řekněme, že teď jsem o něčem přesvědčena: jsem přesvědčena, že George Bush je v New Yorku. Nazvěme tohle přesvědčení *přesvědčením A*. Aby bylo možno toto přesvědčení považovat za vědění, pak podle tebe musí být mé přesvědčení oprávněné, správné?

Pegeen: Ano.

Pat: Jenže obvykle přece jedno přesvědčení opravňujeme tak, že se odvoláme na jiné, ne? Například kdybych chtěla oprávnit své přesvědčení, že George Bush je v New Yorku,

odvolala bych se na své přesvědčení, že v televizních zprávách říkali, že je v New Yorku a že televizní zprávy jsou velmi důvěryhodné. Toto mé druhé přesvědčení nazýváme *přesvědčením B*. Ale *přesvědčením B* můžu oprávnit svoje *přesvědčení A* pouze v případě, že i *přesvědčení B* je oprávněné, ne?

Pegeen: Asi ano.

Pat: Například své přesvědčení, že televizní zprávy jsou velmi důvěryhodné, bych mohla oprávnit odvoláním se na své přesvědčení, že to, co kdy v televizi hlásili, bylo v mnoha případech skutečně pravda. Toto mé třetí přesvědčení nazýváme *přesvědčením C*. Ale pokud musí být oprávněné *B*, pak musí být oprávněné také *přesvědčení C*, ne?

Pegeen: Ano.

Pat: Jenže takhle se bude řetězec opravňování táhnout do nekonečna. Abych oprávnila jediné přesvědčení, musím mít nekonečný počet oprávněných přesvědčení!

Pegeen: No jo. To mě dřív nenapadlo.

Pat: A protože jsem časově omezený tvor, který může mít pouze omezený počet přesvědčení, vyplývá z toho, že žádné z mých přesvědčení nemůže být oprávněné, ne?

Pegeen: Asi máš pravdu.

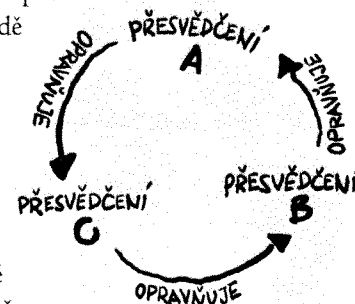
Pat: Pak z toho podle té tvé definice ale vyplývá, že nevím vůbec nic!

Pat právě zmínila notoricky známou slabinu tvrzení, že vědění je oprávněné správné přesvědčení. Jsme tedy takto nuceni k závěru, který je známý jako *skeptický* – a který vylučuje možnost, že máme vůbec nějaké vědění.

A přece, Pegeen stále ještě není tak docela přesvědčená, že to skutečně představuje nějaký problém.

Pegeen: A co když opravňování probíhá v kruhu? Co když vezmeme konec takového řetězce opravňování a napojíme ho na začátek, aby vznikla jakási smyčka?

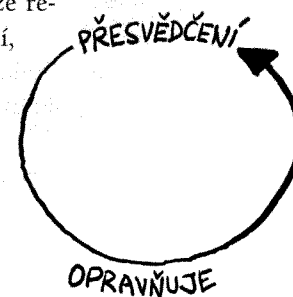
Pat: To nejde. Řekněme, že k přesvědčení, že na mé zahradě žijí skřítky, mě opravňuje pouze skutečnost, že tam po nich nacházím trus. A řekněme, že k přesvědčení, že trus, který na zahradě nacházím, patří skřítkům, mě opravňuje pouze mé přesvědčení, že tam skřítky žijí. Potom ale není oprávněné žádné z těchto přesvědčení, ne? Takové kruhové oprávnění není vlastně žádné oprávnění, ať už kruh obsahuje přesvědčení kolik chce.

I když Pat uvedla vážnou slabinu teorie, že vědění je oprávněné správné přesvědčení, snad by bylo možno najít způsob, jak tuto slabinu obejít.

Pegeen: Hmm. Dobrá, souhlasím s tím, že kruhové oprávnění je nepřijatelné. Ale co když jsou jistá přesvědčení sebeopravňující? Řekněme, že řetězec se vrací k přesvědčení, které opravňuje samo sebe. V takovém případě žádná regrese není.

Pat: Existence přesvědčení, která opravňují sama sebe, mi příliš nedává smysl. Pokud použijeme nějaké přesvědčení

k jeho vlastnímu oprávnění, pak je to oprávnění stále kruhové, ne? Je sice pravda, že kruh teď obsahuje pouze jediné přesvědčení, ale tím není kruhovost o nic přijatelnější.

Samozřejmě, pokud je jakákoli forma kruhového oprávnění nepřijatelná bez ohledu na velikost kruhu, pak je nepřijatelné také sebeopravňování.

Myšlenkové pomůcky: Sebeopravňující přesvědčení

Jaká přesvědčení mohou být sebeopravňující? Třeba mé přesvědčení, že existuji. Protože svým přesvědčením, že existuji, dokazuji, že skutečně existuji. Mé přesvědčení mi tedy poskytuje důvody k předpokladu, že je správné.

Někteří filozofové tvrdí, že jsou sebeopravňující i naše přesvědčení o tom, jaké se nám věci zdají být. Mohu se mýlit, pokud si myslím, že přede mnou leží rajce – je možné, že mám halucinaci. Nemohu se ale mýlit v tvrzení, že tak se mi to zdá být. Proto tedy mé přesvědčení, že tak se mi to zdá být, je sebeopravňující (nebo je to pouze přesvědčení, které žádné oprávnění nevyžaduje?).

Pat: Je úplně jasné, že pokud se máme vyhnout skeptickému závěru, že vědění je nemožné, pak všechna naše přesvědčení nemusí být oprávněná. Musí být alespoň pár přesvědčení, které lze považovat za vědění, přestože nejsou oprávněná. Takže tvoje teorie o oprávněném správném přesvědčení musí být mylná.

Toto je vážný problém teorie, že vědění je oprávněným správným přesvědčením: vylučuje možnost, že máme vůbec nějaké vědění. Nazývám ho *problém regrese*.

Myšlenkové pomůcky: Gettierova námitka vůči Platónově teorii

Je tu ještě jeden důvod, proč bychom mohli odmítnout teorii, že vědění je oprávněné správné přesvědčení. V roce 1963 filozof Edmund Gettier (nar. 1927) publikoval třístránkové pojednání, v němž dokázal, že oprávněné správné přesvědčení k vědění nestačí. Gettier zkonstruoval pár geniálních protipříkladů, v nichž subjekt, přestože je oprávněné správné přesvědčen, jednoznačně neví.

Zde je protipříklad podobný těm Gettierovým:

Případ růžového porsche. Dejme tomu, že vidím na parkovišti před fakultou zaparkované růžové porsche. To mě vede k přesvědčení, že je dnes na fakultě Jennings, který jezdí v růžovém porsche – což je velmi neobvyklé auto – a který často na fakultu nepřijíždí. Mé přesvědčení, že Jennings je na fakultě, je oprávněné. Nicméně toto růžové porsche Jenningsovi nepatří a náhodou s ním sem dnes přijel někdo jiný. Ale shodou náhod je Jennings skutečně na fakultě – jeho růžové porsche je pokazené a on přijel vlakem. Můžu říct, že vím, že Jennings je dnes na fakultě?

V tomto případě jsem správně přesvědčen a toto přesvědčení je zároveň i oprávněné. Podle Pegeeniny a Platónovy definice vědění tedy vím, že Jennings je dnes na fakultě. Ale zdá se, že není správně říci, že to vím. Proč ne? Protože má oprávněnost přesvědčení, že Jennings je na fakultě, je jaksi nezávislá na stavu věcí, který činí mé přesvědčení správným. Přítomnost růžového porsche na parkovišti ve skutečnosti nemá nic společného s Jenningsovou přítomností na fakultě, a to navzdory faktu, že opravňuje mé přesvědčení, že Jennings na fakultě je. Jde jen o předpoklad, který mi pouze našťásti vyšel: jde o pouhou shodu okolností, že moje přesvědčení je správné. Zde je další příklad v Gettierově stylu:

* E. L. Gettier, „Is Justified True Belief Knowledge?“, *Analysis* (1963).

Případ zfixlovaného dostihu. Někdo, koho považují za mimořádně spolehlivý zdroj informací, mi prozradí, že příští dostih je zfixlovaný a že vyhraje Černá kráska – všichni ostatní žokejové jsou podplaceni, aby drželi koně zpátky. To mě tedy vede k přesvědčení, že dostih vyhraje Černá kráska. Vzhledem k tomu, co mi bylo řečeno, jsem oprávněně přesvědčen, že Černá kráska vyhraje. Nyní však dejme tomu, že, aniž bych to věděl, s podplacením žokejů se to nějak zvrtno a všechny koně poběží naplno jako při normálním poctivém závodu. Přesto však náhodou vyhraje Černá kráska. Věděl jsem, že vyhraje Černá kráska?

I v tomto případě se zdá, že nevím, přestože jsem správně přesvědčen a toto přesvědčení je zároveň i oprávněné.

Abychom to tedy shrnuli: přestože jste správně přesvědčeni a přestože vaše přesvědčení je velmi oprávněné, stále to není záruka, že víte.

Jak přesvědčit Jima, že na stole leží pomeranč

Ukázali jsme si, že Platónova definice vědění má za následek problém regrese: zdánlivě z ní vyplývá, že vlastně nemůžeme mít žádné vědění. Je však jasné, že vědění mít můžeme a také je máme, proto se zdá, že Platónova definice nemůže být správná. Ale pokud vědění není oprávněné správné přesvědčení, pak co je to?

Jednou z nejzajímavějších alternativ Platónovy definice vědění je *kauzální teorie vědění*. A právě tuto kauzální teorii Pat vysvětluje Pegeen.

- Pegeen:* Pokud tedy vědění není oprávněné správné přesvědčení, pak je to co?
- Pat:* Myslím, že abychom mohli něco vědět, jsou k tomu zapotřebí tři věci. Musíš o tom být přesvědčena, tvoje přesvědčení musí být správné a tvoje přesvědčení musí být zapříčiněno stavem věcí, který ho činí správným.

Pat tedy v podstatě nahradila Pegeeninu třetí podmínku, týkající se oprávněnosti, podmínkou týkající se kauzality. Jak lze tuto třetí podmínku splnit?

Představte si, že chcete přesvědčit Jima, že před ním leží na stole pomeranč. Zcela jednoduše toho lze dosáhnout tím, že před něj pomeranč na stůl položíte. Pokud má Jim otevřené oči a je rozsvíceno, přítomnost pomeranče přivede Jima k přesvědčení, že před ním leží pomeranč. Jimovi se bude do očí odrážet od pomeranče světlo, které vytvoří na sítnici obraz, jenž způsobí elektrické impulsy vysílané do mozku, který Jima přesvedčí, že je před ním pomeranč.

Pokud vše půjde podle plánu a pomeranč opravdu přesvedčí Jima, že před ním leží pomeranč, ví Jim, že před ním leží pomeranč?

Ano, podle kauzální teorie to ví. Jimovo přesvědčení, že před ním leží pomeranč, je způsobeno tím, že tam pomeranč skutečně leží. Jeho přesvědčení je zapříčiněno stavem věcí, který ho činí správným.

Aby Jim věděl, že před ním leží pomeranč, musí mít pro přesvědčení, že je před ním pomeranč, nějaké oprávnění? Nikoli. Podle kauzální teorie není oprávnění nezbytné.

Jsou lidé jako teploměry?

Vysvětleme si trochu jasněji, jak podle kauzální teorie získáváme vědění o světě kolem.

Jimovo přesvědčení, že před ním leží pomeranč, je zapříčiněno příslušným mechanismem vnímání – jeho zrakem. Není to však pouze náš zrak, díky kterému jsou naše přesvědčení kauzálně formována světem kolem nás. Nemáme pouze jediný smysl, ale pět smyslů – zrak, sluch, hmat, čich a chuť. Všech pět smyslů představuje velmi spolehlivé mechanismy pro produkování správných přesvědčení. (Samozřejmě nás někdy matou, ale ne často.)

Podle kauzální teorie jsou to právě naše smysly, jimiž získáváme vědění, protože jsou to spolehlivé mechanismy pro produkování správných přesvědčení. Díky našim smyslům fungujeme velmi podobně jako teploměry. Teploměr je spolehlivý měřič teploty. Dejte

ho do horké tekutiny a stupnice vám ukáže, že tekutina je horká. Vytáhněte ho a dejte do tekutiny studené; stupnice ukáže, že je opravdu studená. Teploměr pomocí stupnice spolehlivě určí teplotu tekutiny, do níž je ponořen.

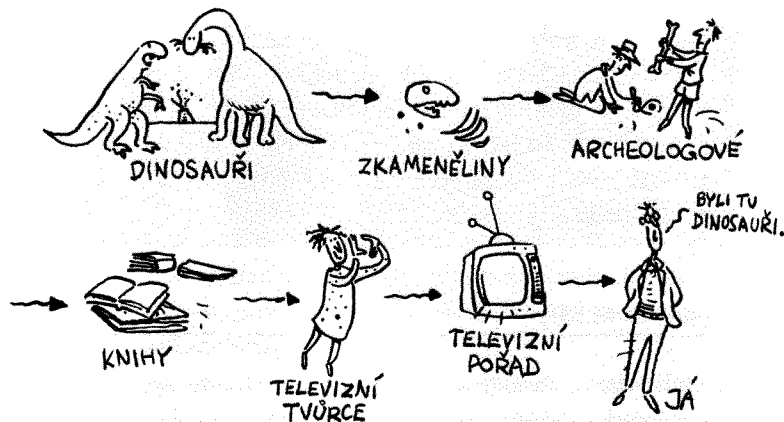
Díky svým smyslům se chovám velmi podobně jako teploměr. Když projedete v autě pod mým oknem, můj sluch mě přivede k přesvědčení, že pod oknem jede auto. Jakmile auto přejede, přestanu být přesvědčen o tom, že pod mým oknem projíždí auto. Dejte mi do pusy čokoládovou sušenku a přivedete mě k přesvědčení, že právě koušu do čokoládové sušenky. Vytáhněte mi ji z pusy a budu přesvědčen, že sušenka je pryč.

Podle kauzální teorie lidé poznávají svět kolem právě proto, že jsou s ním kauzálně spojeni prostřednictvím svých smyslů tak, že jejich přesvědčení jsou formována skutečným stavem věcí ve světě.

Vědění o dinosaurech

Jak jsme schopni podle kauzální teorie mít vědomost nejen o tom, co leží bezprostředně před námi, ale také o tom, co se stalo v dávné minulosti? Vezměme například mé přesvědčení, že před milióny let po Zemi kráčeli dinosauři. Z jakého důvodu lze podle kauzální teorie chápat toto přesvědčení jako vědění? Koneckonců, minulost přece nemůžu pozorovat, ne?

Stoupenec kauzální teorie bude tvrdit, že i zde je kauzální spojitost: mé přesvědčení, že před milióny let po Zemi kráčeli dinosauři, je zapříčiněno přítomností dinosaurů, kráčejících před milióny let po Zemi, i když v tomto případě je tato kauzální spojitost velmi nepřímá. Z dinosaurů se staly zkameněliny. Tyto zkameněliny byly objeveny archeology, kteří o svých objevech psali v časopisech a knihách. Tyto časopisy a knihy si přečetli lidé z televize, kteří potom natočili televizní pořady, vysílané také na mém televizním přijímači, kde jsem je viděl, a tak vzniklo mé přesvědčení, že kdysi po Zemi kráčeli dinosauři. Proto i když jsem přesvědčen, že kdysi kráčeli po Zemi dinosauři, protože to tak bylo, kauzální řetězec, spojující mé přesvědčení se stavem věcí, který ho činí správným,

ným, je ve skutečnosti velmi dlouhý. To však samozřejmě kauzální teorie umožňuje.

Řešení problému regrese

Aby bylo možno podle kauzální teorie považovat za vědění Jimovo přesvědčení, že před ním leží pomeranč, je pouze třeba, aby bylo zapříčiněno stavem věcí, který ho činí správným. Není třeba, aby jeho přesvědčení bylo oprávněné. Upustili jsme tedy od podmínky, že přesvědčení musí být oprávněné, aby ho bylo možno považovat za vědění. A tím jsme se vyhnuli problému regrese spojeného s ospravedlňováním, který tvořil slabinu Platónovy definice vědění.

Myšlenkové pomůcky:

Jak se vypořádat s problémem růžového porsche

Všimněte si, že také ve dvou příkladech Gettierova stylu, uvedených v předcházejících myšlenkových pomůckách, poskytuje kauzální teorie velmi elegantní vysvětlení mé nevědomosti. Vezměte si například případ růžového porsche. Přestože je oprávněné a správné mé přesvědčení, že Jennings je na fakultě, *nevím*, že je na fakultě. Důvodem je podle

kauzální teorie to, že mé přesvědčení není zapříčiněno stavem věcí, které ho činí pravdivým: nejsem přesvědčen, že Jennings je na fakultě, protože je. Ostatně, o tom, že Jennings je na fakultě, bych byl přesvědčený, i kdyby se vůbec neobtěžoval přijít, protože bych viděl to růžové porsche. Gettie-rova záhada je vyřešena!

Případ vědmy Sáry

Ukázali jsme si, že narozdíl od Platónovy teorie oprávněného správného přesvědčení se kauzální teorie vyhýbá problému regrese s opravňováním. Měli bychom tedy přijmout kauzální teorii?

Nikoli. I kauzální teorie má své slabiny, bohužel. Pegeen nadále věří, že oprávnění hraje v definici vědění svou roli. Proč, to vysvětluje následujícím myšlenkovým experimentem.

Pegeen: To jsi na omylu, když tvrdíš, že aby bylo možno něčí přesvědčení považovat za vědění, musí být zapříčiněno stavem věcí, který ho činí správným.

Pat: Proč?

Pegeen: Je přece jasné, že někdo může mít právě takovéto přesvědčení, a přece nevědět.

Pat: Uveď příklad.

Pegeen: Dobře. Dejme tomu, že nějaká žena, říkejme jí „Sára“, je vědma a má opravdové spiritistické schopnosti. Dejme tomu, že existuje jakýsi dosud neobjevený „spiritistický“ mechanismus pro produkování správných přesvědčení, jakýsi „šestý smysl“. A Sára se náhodou narodila právě s tímto šestým smyslem.

Pat: Dejme tomu.

Pegeen: Nenaznačuji tím, že by tento mechanismus byl nadpřirozený – může to být zcela přirozený, kauzální mechanismus jako zrak nebo sluch. Pouze je to mechanismus, o kterém dosud nic nevíme.

Pat: Dobře, to beru. Sára má zkrátka spiritistické schopnosti.

Pegeen: Sára je přesvědčena, že ve městě, kde žije, je dnes její matka. A důvodem tohoto jejího přesvědčení jsou její spiritistické schopnosti – její matka skutečně dnes ve městě je. Matka sice žije stovky kilometrů daleko, ale dnes se rozhodla, že svou dceru překvapí a navštíví ji. Podle tvé kauzální teorie Sára ví, že její matka je ve městě, je to tak?

Pat: Ano. Pokud její přesvědčení zapříčinil prostřednictvím tohoto spiritistického mechanismu stav věcí, který ho činí správným, pak ví.

Pegeen: Správně. Až na to, že ona *neví*. Sára totiž nemá absolutně žádný důvod domnívat se, že je vědma. Vlastně má spíše pádné důkazy o tom, že nic takového jako spiritistické schopnosti neexistuje. A Sára nemá důvod k přesvědčení, že její matka je ve městě. Matka žije stovky kilometrů daleko.

Pat: A co to s tím má společného? Sára i přesto ví, že její matka je ve městě. Je vědma, ať už ví, že je vědma nebo ne!

Pegeen: Ale ona *neví*, že matka má přijet. Ze Sářina pohledu je její přesvědčení naprosto hloupé a iracionální. Nemá nejmenší důvod být přesvědčena, že její matka je ve městě. Není přesvědčena ani o tom, že je vědma. Pouze se nemůže zbavit tohoto přesvědčení, že její matka je ve městě. A pokud je toto přesvědčení z jejího hlediska holý nesmysl, jak můžeme říct, že ví?

Pat: Ale ona ví!

Pegeen: Ne, neví!

Ví Sára? Kauzální teorie říká, že ví: Sářin spiritistický mechanismus vyprodukoval správné přesvědčení – funguje tedy podobně jako teploměr.

A přece většina z nás shledává přinejmenším něco divného na tvrzení, že přesvědčení, které je z hlediska přesvědčeného člověka naprosto iracionální, může být přesto považováno za vědění.

Samozřejmě, tento problém, ilustrovaný vědmou Sárou, lze snadno vyřešit tím, že do kauzální teorie začleníme podmínku, že

přesvědčení musí být také oprávněné. To by samozřejmě znamenalo, že Sára neví, protože Sářino přesvědčení není oprávněné.

Ale podmínka, že pokud má být přesvědčení považováno za vědění, musí být oprávněné, nám způsobí jinou potíž – problém regrese opravňování. Tato podmínka vylučuje možnost, že máme vůbec nějaké vědění.

A tak stojíme před rébusem. Na jedné straně se potřebujeme zbavit problému regrese opravňování, ale zdá se, že toho lze dosáhnout pouze odmítnutím podmínky, že přesvědčení musí být oprávněné, pokud má být považováno za vědění. Pokud však odmítneme tuto podmínku, dostáváme se do problému, který vzniká v případě vědmy Sáry – že za vědění lze považovat i zcela iracionální přesvědčení.

Jinými slovy, táhne nás to dvěma odlišnými směry. Na jedné straně se zdá, že vědění *musí* být podmíněno oprávněností, na druhé straně se zdá, že *nemůže*.

Jak lze tento rébus vyřešit? Třeba na to přijdete sami.

SOUVISEJÍCÍ KAPITOLY:

V této kapitole jsme se v podstatě snažili uvést to, co filozofové nazývají nutnými a postačujícími podmínkami vědění. Vysvětlení toho, co jsou „nutné a postačující podmínky“ a další příklad toho, jak se je filozofové snaží zjišťovat, najdete v 9. kapitole, Ale je to umění?

DALŠÍ ČETBA:

Chris Horner, Emrys Westacott, *Thinking through Philosophy* (Cambridge University Press, Cambridge 2000), 2. kapitola.

20. PODOBÁ SE MORÁLKA BRÝLÍM?

STUPEŇ NÁROČNOSTI FILOZOFICKÉ GYMNASTIKY

ROZCVIČKA

STŘEDNÍ ZÁTĚŽ

NÁROČNĚJŠÍ CVIČENÍ

Jisté věci – jednání lidí – mají pro nás morální hodnotu, považujeme je za správné nebo nesprávné. Podle mnohých filozofů však tato hodnota není tomuto jednání vlastní. Spíše je zakořeněna v naší zkušenosti, v tom, jak citově reagujeme na to, co pozorujeme. Jako bychom pozorovali svět skrze jakési brýle morálky: hodnotu, o níž se domníváme, že je objektivně součástí světa „tam venku“, ve skutečnosti dané situaci dodávají citové brýle, kterými situaci pozorujeme. Pokud bychom mohli tyto brýle sejmout, zjistili bychom, že svět „sám o sobě“ ve skutečnosti žádné hodnoty nemá.

Nazývám to *brylový model* morálky. Některou z jeho verzí vyznávalo mnoho filozofů, z nich snad nejprosluleji David Hume (1711–1776). Jiní jsou však ostře proti: jsou přesvědčeni, že nesprávnost řečneme aktu krádeže je objektivní vlastnost tohoto aktu, vlastnost, která je s takovými akty spojena tak jako tak, ať je váš názor na krádež jakýkoli. Která z obou těchto teorií morálky, pokud vůbec nějaká, je správná?

